

HOEVEEL NIET-GESLACHTSRIJPE BERGEENDEN (TADORNA TADORNA)

ZIJN ER BIJ HET BEGIN VAN DE BROEDTIJD?

T. Lebret

Bergeenden (*Tadorna tadorna*) worden pas na 22 maanden geslachtsrijp (Hori, 1964). Zij kunnen zich dus in hun eerste voorjaar, als zij circa 10 maanden oud zijn, nog niet voortplanten. Deze niet-geslachtsrijpe bergeenden bevinden zich bij het begin van de broedtijd tussen de broedvogels. Het aantal broedvogels mag dus niet worden gelijkgesteld met het aantal aanwezige bergeenden. De niet-geslachtsrijpe vogels moeten van het totaal worden afgetrokken.

Een verzoek om medewerking bij het tellen van deze vogels in *Limosa* (Lebret, 1961) leverde helaas geen overweldigende respons. Recente waarnemingen leverden echter nieuwe impulsen. Deze bijdrage heeft als doel het probleem nog eens onder de aandacht te brengen. Bovendien maakt de voortgaande verloederling van het Deltagebied extra aandacht voor de bergeend gewenst.

De broedtijd

Omdat het begrip "broedtijd" deel uitmaakt van de titel, dient deze hier in de tijd te worden gesitueerd. Bergeenden broeden betrekkelijk laat. De tiendaagse periode met de meeste geboorten valt in 6-15 juni (Enkelaar en Lebret, 1966). De broedtijd bedraagt 28-30 dagen. De legselgrootte is ongeveer 10 eieren, die in 10 dagen worden gelegd. Het begin van het leggen van de tussen 6 en 15 juni uitkomende legfels

ligt dus ongeveer 40 dagen voor deze periode, dat is in het tijdvak 27 april - 6 mei. De eerste legfels beginnen waarschijnlijk rond 10 april. Het terugrekenen van de geboortedata levert ons echter alleen het legbegin van de *geslaagde* broedsels. Een deel van deze geslaagde broedsels behoeft niet een eerste legsel te zijn. Vaak worden enkele eieren gelegd, waarna verstoring volgt en elders opnieuw met leggen wordt begonnen. Er worden wellicht al in het laatst van maart eieren gelegd.

Terminologie

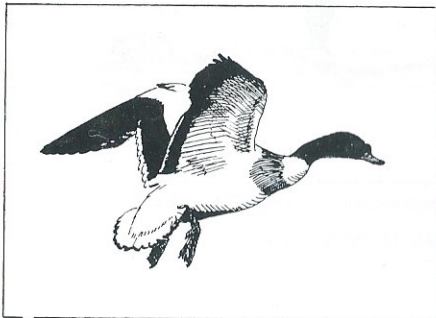
Omdat de bergeenden in hun eerste voorjaar in hun tweede kalenderjaar zijn, zullen zij hier "tweedejaars" worden genoemd.

Kenmerken van de tweedejaars bergeenden
-Het vleugelkenmerk-

Het enige konstante kenmerk van de tweedejaars bergeenden is de *w i t t e b i e s* langs de achterzijde van de vleugel. Deze *bies* wordt gevormd door de witte eindzomen van de kleine slagpennen. Ook hebben de vier binnenste grote slagpennen witte vlekken aan de top.

Een tweede aspect van het vleugelkenmerk is dat de donkere partijen van de vleugel dof grauwzwart zijn en de diepglanzende fluwelige kwaliteit van de

Figuur 1:

tweedejaars bergeend ♂

vleugels van oudere dieren missen. Helaas komt de witte vleugelbies alleen te zien in de vlucht (zie fig. 1), bij het toilet en soms even bij schermut-selingen. Als de vleugel in normale stand is opgevouwen, komt de witte bies lang niet altijd te zien, waar-schijnlijk in de meerderheid der ge-vallen niet. Dit nu is de bron van de moeilijkheden: het konstante kenmerk is niet konstant te zien.

-Bijkomende kenmerken-

Behalve het konstante vleugelkenmerk zijn er een aantal bijkomende kenmer-ken, die vooral bij ♀♀ te zien zijn.

Bergeenden, Balgzand - 11 december 1971
van links naar rechts: goed ontwikkeld eerstejaars ♂, adult ♂,
eerstejaars ♀ en adult ♂.

Bij beide seksen zijn deze kenmerken echter individueel nogal verschillend. Bij sommige vogels zijn zij veel duidelijker dan bij andere. Vermoedelijk hangt dit samen met de leeftijd.

Laat in het seizoen geboren bergeenden kunnen twee maanden jonger zijn dan vroeg geboren jongen. Zij zijn dus geen 11 maar slechts 9 maanden oud, op die leeftijd een heel verschil. Deze nakomers zijn niet alleen jonger, maar waarschijnlijk ook in minder goede konditie, waardoor de ruitoe-stand achter is.

De bijkomende kenmerken zijn:

- geringere lichaamsgrootte
- minder forse lichaamsbouw
- de borstband is smaller dan bij oudere dieren. Bovendien versmalt hij zich naar onderen, terwijl hij bij oudere vogels juist van onderen breder wordt.
- de kleur van de borstband is lichter en valer, de randen zijn onscherp afgetekend en er komen "schimmelige" plekken in voor.
- het wit bij de snavelbasis is vaag begrensd en uitgebreider; er is ook wit aan kin en wangen.
- bij ♂♂ ontbreekt het oranje op de onderstaartdekveren of het is slechts vaag aangeduid.
- de zwarte lengteband op de buik is smaller en vager en met veel wit ge-mengd.
- de poten zijn bleek grijs in plaats van helder roze.

Noord-Beveland, 5 juni 1976

De linker vogel op de foto is een tweedejaars bergeend ♀, de rechter is een geslachtsrijp oudere ♀. Bij de linker vogels zijn de geringere grootte, de minder forse bouw, de schimmelige borstband die zich naar onderen versmalt, goed te zien. De tweedejaars loopt weg voor de oudere. Bij het oudere ♀ zit op de bovensnavel tussen de snavel-punt en het neusgat wat dons, hetgeen waarschijnlijk maakt dat deze vogel onmiddellijk te voren bij het verlaten van het nest de eieren had toegedekt.

Een kontra-merk, waaraan geslachtsrijpe ♀♀ bij het begin van de broedtijd te herkennen zijn wordt gevormd door een duidelijk uitgezakt achterlijf. Dat is alleen te zien bij staande vogels, niet bij zittende of zwemmende. Maar ook verschillende van de bijkomende kenmerken van de tweedejaars, zoals de onderkant van de borstband, de zwarte lengteband en de poten zijn heel dik-wijls onder water.

Paren

De niet geslachtsrijpe tweedejaars bergeenden zijn in de meeste gevallen

wel gepaard. Soms zijn beide partners tweedejaars vogels maar er komen ook vrij veel paren voor waarvan een oudere ♂ is gepaard met een tweedejaars ♀. Ik heb de indruk dat paren van dit laatste type iets vaker voorkomen. De oudere ♂♂ komen waarschijnlijk uit het ♂♂-overschot. Men zou verwachten dat de oudere ♂♂ een eerste keus hebben onder de tweedejaars ♀♀. Dat zou moeten leiden tot een overschot van tweedejaars ♂♂, die niet aan de beurt komen. Toch ziet men weinig ongepaarde tweedejaars ♂♂. Wel zag ik een aantal malen een ongepaard tweedejaars ♀. Zo'n vogel zwerft van paar naar paar en probeert zich aan te

sluiten. Vliegt een paar weg, dan volgt zo'n ongepaard tweedejaars ♀ het een eindweegs.

De door Hori (1965) beschreven ver-
volgingsvluchten, waarbij een tweejarig
♂ door meerdere ♂♂ in de lucht wordt
nagezeten, heb ik nooit gezien. Achter-
volgingen van een paar door vreemde ♂♂
heb ik wel enkele malen gezien.

Overigens treden juist in dit soort
situaties individuele ontwikkelings-
verschillen van de tweedejaars het
duidelijkst aan den dag: er komen paren
voor van een tweedejaars ♂ en dito ♀
die in territoriumgevechten tegen

volwassen paren geen gek figuur slaan.
Naast deze jeugdige potelingen komen
solitaire ♂♂ voor die opvallen door
geringe afmetingen en een vlekkerig
verenkleed, die ondanks wanhopige po-
gingen nergens contact krijgen en
alleen maar op hun kop krijgen.

Het feit dat de tweedejaars niet-ge-
slachtrijpe bergeenden veelal in paren
leven, maakt het dubbel nodig dat we
hen goed in de gaten houden. We mogen
hen in ieder geval niet als broedparen
registreren. Het is verre van eenvoudig
om behoorlijke tellingen te verkrijgen.
Tot nog toe heb ik er niet meer dan 10
kunnen doen. Deze lagen tussen 12 april
en 28 mei. Het percentage tweedejaars
bergeenden in deze tellingen varieerde
van 13% tot 61%.

Het tot dusver geringe succes is ge-
deeltelijk een gevolg van de vraagstel-
ling. In april en mei zijn nergens
grote concentraties bergeenden te vin-
den. Bovendien zijn in de grotere troe-
pen de tellingen het moeilijkst te rea-
liseren. Tenslotte lijkt het dat de
niet-geslachtsrijpe tweedejaars berg-
eenden niet gelijkmatig verspreid
tussen de broedvogels zitten. Dit
laatste zou het gevolg kunnen zijn van
de rangordegevechten op de sociëteiten
waar de tweedejaars meestal in de ver-
drukking komen. Dat er "toevals-uit-
schieters" voorkomen lijkt in ieder ge-
val waarschijnlijk.

Adres: Populierenlaan 7,
4334 CE Middelburg.

Nu vind ik niet dat we ons door moei-
lijke vraagstellingen moeten laten
afhouden van verder onderzoek. Waar-
schijnlijk zouden we door samenwerking
hier iets kunnen bereiken. Als we op
een aantal plaatsen in Nederland spe-
ciaal in april en mei zo frequent
mogelijk tellen en het percentage twee-
dejaars bergeenden in relatie tot het
totaal aantal aanwezige bergeenden
vaststellen, zullen we een behoorlijk
beeld van de situatie kunnen krijgen.
Maar ook tellingen in het winter-half-
jaar zouden zinvol kunnen zijn.

Ik hoop dat bovenstaande oproep een
betere respons krijgt dan die in 1961!

Summary

1. Shelduck reach sexual maturity at
the age of 22 months. In spring
part of the population at the breed-
ing places are birds of some 10 months
of age which are not yet capable of
breeding. These birds are indicated
here as second year birds.

2. The field characters of this age
class are described. The wing
character is not visible under all
conditions. Some additional field
characters are mentioned. Mature
females may be recognized during
egg laying by their heavy belly.

3. It would be worthwhile to do pro-
portional counts of second year
Shelduck in April and May, especially
at breeding localities.

Literatuur

Enkelaar, H. & T. Lebret. 1966. De
seizoenspreiding van geboortedata
bij de bergeend, *Tadorna tadorna*,
in Zuidwest-Zeeland. *Limosa* 39:
182-186.

Hori, J. 1964. The breeding biology of
the Shelduck *Tadorna tadorna*.
Ibis 106: 330-360.

Hori, J. 1965. The display flights of
Shelduck. 16th Ann.Rep. Wildfowl
Trust.

Lebret, T. 1961. Onderzoek over eerste-
jaars en overjarige bergeenden.
Limosa 34: 168.

OPROEP TOT MEDEWERKING AAN MEEUWENONDERZOEK

1. In 1978 en 1979 zullen *kokmeeuwen* worden voorzien van merk-
tekens om de trekrichtingen en de verspreiding vanuit de
broedplaatsen te kunnen volgen.

Wie een gemerkte vogel waarneemt, wordt verzocht de plaats van
het merkteken te noteren (b.v. linkervleugel), de kleur, de
aanwezigheid van kleurringen, datum en plaats van waarneming.
Waarnemingen kunnen worden gestuurd aan JEF PAULUSSEN, Vander-
vaerenlaan 18/7 B 3000 Leuven, België.

2. Gegevens over overzomeren van de *zilvermeeuw* in Belgisch
Brabant evenals trekroutes en slaapplekken van deze soort
in Brabant en gegevens over aantallen kunnen worden opgestuurd
naar ERIK CALLEBAUT, Achterbunderstraat 20, B 1850 Grimbergen,
België.

3. Gegevens over tellingen van adulte en juveniele *kokmeeuwen*
in België worden verzameld door RENE MAES, Burchtsestraat 10,
B 2730 Zwijndrecht, België. Mogelijkerwijs zijn hieruit inter-
ressante gegevens te verzamelen over trek, broeddrang, verschil-
lende manier en plaats van voedselzreken tussen adult en juve-
niel, hiërarchie binnen een populatie, enz.
In de periode van februari tot mei is het bovendien erg inter-
essant de tellingen aan te vullen met gegevens over zomer- en
winterkleed.
Bovendien zijn gegevens welkom over trekroutes en slaapplekken
in België en zuidelijk Nederland.

4. Telling van adulte en juveniele vogels van *alle meeuwensoorten*
in Nederland worden verzameld door KEES WOUTERSEN, Albert
Kuyperplein 3, Alkmaar, Nederland.
Verder zijn gegevens welkom van alle kolonies in Noord-Holland,
fourageergebieden tijdens de broedtijd in die provincie en ge-
gevens over zee trek.

5. In het gebied van de Schelde en Leie is een onderzoek gaande
naar het *aantalsverloop* van *alle meeuwensoorten* gedurende
het hele jaar. Het onderzoek loopt van september 1976 tot sep-
tember 1978. Een aantal gebieden is nog minder goed onder-
zocht, zoals het kanaal Gent-Terneuzen, het kanaal Ooigem-
Roeselaere en de streek tussen Kortrijk en Blankaart.
JOHAN ROYAERD, St. Hubertusstraat 255, B 9800 Deinze, België
zou graag gegevens over deze gebieden ontvangen.